

Народна банка на Република Македонија

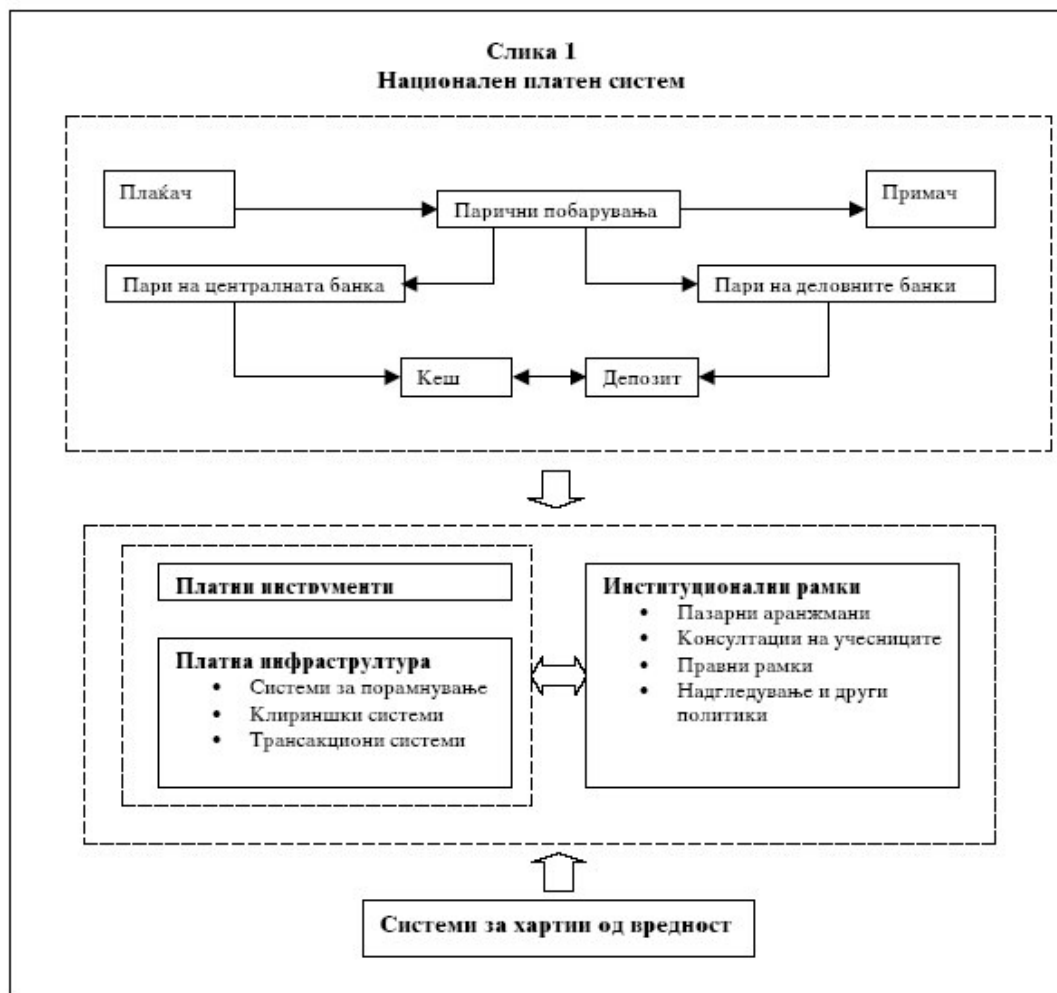
СТРАТЕГИЈА
за развој на платниот систем
на Република Македонија до 2011 година

Август, 2007

1. Вовед

Платниот систем е инфраструктура (составена од институции, инструменти, правила, процедури, стандарди и технички решенија) која овозможува трансфер на паричните средства помеѓу субјектите за извршување на нивните меѓусебни обврски.

Во праксата, секое плаќање претставува комплексен процес на трансфер на пари од сметката на плаќачот кај една финансиска институција на сметката на примачот во друга финансиска институција, најчесто банки, при што плаќачи и примачи на средствата, како клиенти на банките, можат да бидат други банки, небанкарски финансиски институции, нефинансиски компании и физички лица. Банките, обезбедувајќи им услуги на своите клиенти, се директни учесници во платниот систем и го формираат т.н. *меѓубанкарски платен систем*. Институција преку која во најголем број земји се врши порамнување на плаќањата е *централната банка* кај која се водат сметките на банките, со што порамнувањето всушност се врши во рамките на паричната маса кај централната банка. Оттаму, сигурноста, стабилноста и ефикасноста на платниот систем е основа за непречен клиринг и порамнување на плаќањата, како и основа за непречено функционирање на пазарите на пари и капитал. Исто така, платниот систем претставува основно средство за ефикасна имплементација на монетарната политика на централната банка. Меѓутоа, за да може банките и централната банка да обезбедат сигурно, ефикасно и брзо извршување на трансакциите мора да има развиени *платни инструменти, платна инфраструктура* и соодветна *институционална рамка*, кои како целина го формираат националниот платен систем. Шематски приказ на ваквиот платен систем е даден на Слика 1

Иако дизајнирањето на платниот систем во основа треба да ги задоволи спецификите на конкретната земја, искуствата посочуваат на голем број заеднички фактори од кои зависи ефикасноста на платниот систем, како што се: брзината на извршување на плаќањата, сигурноста при порамнувањето, доверливоста и безбедноста како и висината на трошоците. Неефикасен платен систем може да доведе до несоодветна алокација на финансиските средства и на ризикот помеѓу учесниците, фактички трошоци и загуба за учесниците, а со тоа и губење на довербата во финансискиот систем и монетарната политика со далекусежни последици по целокупната економија.

Со прашањата за платниот систем најпрво почнаа да се занимаваат индустриски развиените земји во 70-тите и 80-тите години од минатиот век, кои паралелно со процесот на либерализација на националните економии и отварање на пазарите за странските инвеститори, особено внимание посветија на компаративните предности на сигурните и ефикасни платни системи и пазари на пари и капитал. На европско ниво, процесот на реформа и модернизација на платните системи го отпочна Европскиот монетарен институт (ЕМИ), претходник на Европската Централна банка (ЕЦБ) и Европскиот систем на централни банки (ЕСЦБ) во 1994 година, со цел да се обезбеди сигурен и ефикасен платен систем за единствената европска валута во идната Европска Монетарна Унија (ЕМУ). Одлуката на експертскиот тим на (ЕМИ) за идниот платен систем беше да се изврши минимум

хармонизација на националните платни системи на идните земји членки на ЕМУ со веќе развиениот и модернизиран платен систем на Велика Британија за бруто порамнување на платните трансакции во реално време (Real Time Gross Settlement System - RTGS). Со овој т.н. trans-European automated real time gross settlement express transfer systems (TARGET) се воспоставија задолжителни норми за платните системи на идните земји членки на ЕМУ. Денес, покрај ЕЦБ и ЕСЦБ, на ова поле дејствува и Европскиот платен совет како координативно тело на европската банкарска индустрија во врска со плаќањата. Европскиот платен совет својата стратешка цел ја има насочено кон изградба на Единствена европска платежна област (SEPA), преку трансформирање на силно изразената фрагментирана инфраструктура за мали плаќања и платни инструменти во пан-европска платежна инфраструктура.

Како резултат на зголемениот меѓународен интерес за сигурноста и ефикасноста на платните системи и бројни активности на разни меѓународни тела и институции, денес се воспоставени бројни механизми за проценка на националните платни системи. Комитетот за платни системи и системи за порамнување (CPSS) на централните банки на земјите од групата G10, во 2001 година ги донесе и објави *Основните принципи за системски важни платни системи (SIPS)* како норми за земјите од ЕУ и ги постави четирите основни одговорности на централните банки за имплементација на Основните принципи неопходни при надгледувањето на платните системи (Прилог 1). Секретеријатот на Комитетот е лоциран во Банката за меѓународни порамнувања (БИС). Комитетот претставува форум за мониторирање и анализа на развојот на домашните платни системи и системи за порамнување, клириншките системи како и прекуграничните и повеќе валутни порамнувачки шеми. Работата и публикациите на овој комитет се јавно достапни на официјалната страница на (БИС) со адреса: www.bis.org. Исто така, BIS редовно изготвува извештаи за платните системи на одделните земји. Во 1999 година, Светската банка (WB) и Меѓународниот монетарен фонд (IMF), поставија програм за оценка на системски важните платни системи во земјите членки во рамките на заедничкиот *Програм за оценка на Финансискиот сектор (FSAP)*, а во 2002 година го објавија првиот извештај. Покрај тоа, ММФ во своите извештаи за земјите често вклучува и евалуација на домашниот платен систем. Исто така, приватните меѓународни рејтинг агенции при својата глобална оценка за рејтингот на земјата вклучуваат и анализа за стабилноста и ефикасноста на платниот систем. Финансискиот Форум за Стабилност (Financial Stability Forum meeting, Mexico, november 2005) на кој учествуваа претставници на властите од повеќето земји во светот, меѓународни финансиски институции и регулаторни тела, експерти од централни банки и Европската централна банка, ги прифати Основните принципи на Комитетот за платни системи (SIPS) како еден од 12те основни меѓународни стандарди за зајакнување на финансиската стабилност.

Денес, современите инвеститори во нивната глобална оценка за инвестицискиот ризик во земјата, скоро рутински ја вклучуваат и оценката за платниот систем. Притоа, и приватните рејтинг агенции, но и меѓународните институции, во својата анализа за платниот систем на земјите најпрво се фокусираат на прашањето дали постои платната инфраструктура RTGS. Со поставувањето и прифаќањето на Основните принципи за системски важните платни системи како европски и меѓународни стандарди, централните банки и другите регулаторни тела на земјите во развој и земјите аспиранти за членство во ЕУ, со поддршка од меѓународните институции, се соочуваат со предизвикот за имплементација на овие стандарди преку дизајнирање на соодветна платна инфраструктура, како и институционална и регулаторна рамка. Како резултат на тоа, во процесот на отварање на националната економија и приклучување кон светските глобализациони процеси,

во услови на зголемена конкуренција за привлекување на странските инвеститори, за денешните земји во развој сигурниот, стабилен и ефикасен платен систем претставува една од основите компаративни предности во нивните напори за привлекување на странски инвеститори и развој на економијата.

За Република Македонија како земја со мала и отворена економија, а особено по добивањето статус на земја кандидат за членство во ЕУ во ноември 2005 година, обезбедувањето на сигурен, стабилен и ефикасен платен систем е од особено значење. Во натамошниот текст накратко ќе се даде осврт на извршените реформи и тековните состојби во платниот систем во земјата, како и ќе се нотираат проблемите и перспективите за идниот развој на платните системи, врз основа на кои ќе се дефинираат стратешките цели и задачи на национално ниво за обезбедување стабилен, сигурен и ефикасен платен систем.

2. Состојба и остварен развој на платниот систем на Република Македонија

Реформата на платниот систем во Република Македонија, со цел негова модернизација и усогласување со меѓународните стандарди и барања за сигурен, стабилен и ефикасен платен систем, започна кон почетокот на 2001 година, со активна и реформски ориентирана политика на Министерството за финансии.

Во Министерството за финансии беа формирани повеќе комитети заради комплексноста на реформата. Во комитетите беа вклучени покрај преставници од Министерството за финансии и преставници од Народна Банка на Република Македонија, банките, Управата за јавни приходи, Царинската управа на Република Македонија, Државниот завод за статистика, ЗПП и експерти од универзитетите во Република Македонија. Тогашниот платен систем, како од регулаторен така и од институционален аспект, се базираше на наследениот концепт од поранешната југословенска федерација (СФРЈ) на постоење посебна централизирана државна институција, т.н. Завод за платен промет (ЗПП) преку која се вршеше плаќање и порамнување на трансакциите за сите правните субјекти во државата. Ваквиот систем беше оценет за нефункционален, како од регулаторен така и од оперативно-институционален аспект, заради што реформата бараше комплетна промена на законската регулатива, реорганизација на институциите во државата инволвирани во платниот систем и едновремено поставување на нов функционален национален платен систем. Ваквиот пристап на Министерството за финансии обезбеди успешно спроведување на една од најкомплексните реформи по осамостојувањето на Република Македонија.

Во рамките на реформата, која заврши на 31.12.2001 година, се донесе нов Закон за платен промет со кој се дефинираа надлежностите на институциите во државата одговорни за извршување на платните трансакции, се укина ЗПП а трансакционите сметки на правните субјекти се пренесоа од ЗПП кај комерцијалните банки и се поставија системите за порамнување на трансакциите преку депозитните сметки на комерцијалните банки кај централната банка: Македонски Интербанкарски Платен Систем (МИПС) за порамнување на трансакциите на бруто принцип и Клириншки Интербанкарски Системи (КИБС) за порамнување на трансакциите на нето принцип.

Министерството за финансии, во контекст на реформата, **целосно ја презема функцијата на носител на платниот промет за Буџетот и буџетските корисници од ЗПП**. Имено, се формираше нов сектор - Сектор за Трезор во рамки на министерството, кој беше задолжен за воспоставување и развој на трезорскиот начин на работење од страна на буџетските корисници. Првиот чекор во таа насока, беше миграцијата на сметките на буџетските корисници, како и сите други посебни сметки на државата и уплатните сметки (од типот 840) за прибирање на јавните приходи¹ во рамки на Трезорската сметка (согласно теоретскиот концепт на "ЕТС - Единствена Трезорска Сметка"), која се отвори во НБРМ. Концептот на Единствена Трезорска сметка подразбира централизирана наплата на сите приходи на државата, како и централизирано извршување на расходите на државата. Истовремено, со измени на Законот за буџети, како и со бројни подзаконски акти (упатства, правилници и сл.) на Трезорот се пренесе надлежноста за управување со Трезорската сметка (ТС), што подразбира наплата, евиденција и распределба на јавните приходи, воспоставување на правила и процедури за правилно и законито извршување на Буџетот на РМ, преку квартално и месечно одобрување на финансиски планови на буџетските корисници, правилно искажување на настанатите расходи, точна евиденција за

¹ Поради затворањето на дел од уплатните сметки 840, на кои се уплатуваа и некои од изворните приходи на Единиците на локална самоуправа, Трезорот ја презема и функцијата на прибирање, евидентирање и дистрибуција на приходите на истите.

изворите на финансирање, преку отварање на неколку типови на потсметки во рамки на Трезорската сметка со цел нивна идентификација (покрај буџетската сметка, буџетските корисници можат да имаат и сметка за приходи од самофинансирачки активности, од донации или од заеми), воведување на единствена евиденција за преземените обврски од страна на буџетските корисници итн.

Трезорот всушност претставува "квази банка" со близу 30.000 сметки² (во Главната книга на Трезорот) на буџетските корисници, фондовите, единиците на локалната самоуправа, депозитни сметки на судовите, сметки за наплата на јавните приходи и други наменски сметки на државата, што подразбира директна наплата на јавните приходи и централизирано извршување на расходите.

За извршување на плаќањата за буџетските корисници Трезорот отвори 17 Трезорски канцеларии во различни градови, согласно распореденоста на буџетските корисници на територијата на РМ, каде се врши прием, формална контрола и обработка на барањата за плаќање на буџетските корисници.

Сите уплати во корист на ТС се вршат со користење на посебен налог за плаќање - *образец ПП 50*, на кои има предвидено полиња за пополнување на одредени задолжителни елементи кои се потребни за евиденцијата на видот на приходот преку елементот приходна шифра, како и уплатната сметка или сметката на буџетскиот корисник, во рамки на ТС, на која се уплаќа.

Наплатата на приходите се врши преку двата постоечки системи за извршување на платниот промет, односно преку КИБС и МИПС, додека извршувањето на расходите исклучиво се врши преку МИПС.

Трезорот користи посебни платни инструменти, различни од стандардните кои ги користат правните субјекти-небуџетски институции, поради специфичноста на буџетските корисници, како и поради потребата од дневно следење на извршувањето на Буџетот. Предвидени се повеќе обрасци за барањата за плаќање поради специфичностите на различните видови на плаќања, т.е. дали се работи за плаќање во рамките на ТС, што претставува интерен клиринг или пак се работи за плаќање кон надворешен субјект, т.е. плаќање вон ТС, што претставува екстерен клиринг, како и поради специфичната процедура за исплата на готовина и евидентирање на јавните давачки.

Буџетските корисници за извршување на плаќањата користат 5 различни обрасци на барања за плаќање, кои ги поднесуваат до Трезорските канцеларии, и тоа следниве:

- *образец 60* - барање за плаќање кон сметки надвор од Трезорската сметка;
- *образец 70* - барање за плаќање кон сметки во рамки на Трезорската сметка;
- *образец 73* - барање за безготовински поврат на средства;
- *образец 80* - барање за исплата на готовина и
- *образец 83* - барања за поврат на готови пари.

² Податокот е од јули 2007 година, во 2002 година во рамки на Трезорската сметка имаше околу 3.000 сметки, но истите имаат постојано растечки тренд, со вклучување на сметките на фондовите во нејзини рамки кон крајот на 2004 година, како и на единиците на локалната самоуправа со почетокот на процесот на децентрализација во јули 2005 година итн.

Трезорот од неговото основање, па наваму, успешно се развива и ги унапредува своите функции, а воедно континуирано го прошируваше и опфатот на буџетските корисници во рамки на Трезорската сметка. Имено, до крајот на 2004 година, во рамки на ТС беа мигрирани и сметките на фондовите (Фонд за здравствено осигурување, Фонд за пензиско и инвалидско осигурување, Фонд за магистрални и регионални патишта и Агенцијата за вработување на Република Македонија), а со почетокот на децентрализацијата (1 јули 2005 година) и сметките на единиците на локалната самоуправа.

Ефектите од извршените реформи во платниот систем и поставената платна инфраструктура, беа позитивно оценети и од ФСАП мисијата која во Република Македонија престојуваше во периодот мај/јуни 2003 година, и тоа пред се од аспект на успешно имплементиран и функционален РТГС платен систем во националниот платен систем. Од аспект на усогласеноста на МИПС системот како системски важен платен систем со Базичните принципи за системски важни платни системи на CPSS, мисијата изнесе повеќе наоди и препораки при што сумарната оценка беше дека МИПС системот е целосно усогласен со 4+1 (базичните принципи бр. 2, 4, 6 и 9 и одговорноста Д на централната банка), широко усогласен со 4+2 (базичните принципи бр. 1, 3, 8 и 10 и одговорностите А и Б на централната банка), делумо усогласен со 1 (базичниот принцип број 7) и нема неусогласеност со ниту еден од базичните принципи (базичниот принцип 5 не се применува за РТГС систем, и одговорноста Ц на централната банка е неприменлива за Република Македонија бидејќи МИПС системот според проценката на ФСАП мисијата е единствен системски значаен платен систем во Македонија). Некои од овие препораки во периодот по мисијата беа успешно имплементирани, додека останатите ќе бидат земени во предвид при поставувањето на стратешките цели во овој документ за идниот развој на платниот систем во Република Македонија (Прилог 2).

2.1. Платна инфраструктура

МИПС е систем за бруто порамнување во реално време (РТГС) на плаќањата со голема вредност (над 1 милион денари) и итните меѓубанкарски плаќања, кој го поседува и управува Народна банка на Република Македонија (НБРМ). Исто така преку овој систем се вршат плаќањата на државата. Преку МИПС системот се врши порамнување и на трансакциите со хартии од вредност склучени на Македонската берза на хартии од вредност која за време на реформата во 2001 година веќе беше оперативна, а набргу се институционализираше и Централниот депозитар на хартии од вредност (ЦДХВ). ЦДХВ има директната конекција со МИПС системот што овозможува порамнување на хартиите од вредност на ДВП основа ("испорака наспроти плаќање"), во период T+3, односно три дена по склучувањето на трансакцијата. По издавањето на првите државни краткорочни должнички хартии од вредност во 2004 година, како и поставувањето на пазарот за тргување со овие хартии од вредност во 2005 година, познат уште како "ОТС" ("преку шалтер"), преку МИПС системот се воспостави платформа за порамнување и на државните записи и обврзници, како и на благajничките записи на НБРМ. Порамнувањето се врши на ДВП (испорака наспроти плаќање) основа во реално време.

КИБС е систем за мултилатерално одложено нето порамнување на плаќањата со мала вредност (помала од 1 милион денари), во сопственост на 16 приватни комерцијални банки. Повеќето од плаќањата се вршат за сметка на клиентите на

банките при што салдата по извршениот клиринг се порамнуваат во МИПС системот, со што плаќањата стануваат финални и неотповикливи.

Во рамките на платната инфраструктура на Република Македонија за работа со меѓународни и домашни платежни картички функционира процесинг центар Касис кој што е сретифициран од MasterCard и Visa. За работењето со домашни картички Касис е приклучен на МИПС системот каде се врши финалното порамнување. Порамнувањето на трансакциите од меѓународните платежни картички се врши преку механизмите на MasterCard и Visa, бидејќи за овие трансакции не е воспоставено домашно порамнување. Касис им овозможува сервиси на банките и другите финансиски институции во доменот на платежни картички. Касис преставува приватно акционерско друштво кое опслужува 12 банки од Македонија, Албанија и Бугарија.

Во Република Македонија функционираат следните брендови на домашни платежни картички: CASYS, MAKKARD, Private, ProCredit, SILEKS картичка, STBV картичка, ТТК картичка.

Покрај домашните брендови функционираат и следните брендови на странски платежни картички: VISA, MasterCard, American Express и Diners кои ги издаваат домашните банки.

Исто така како друштво за пружење финансиски услуги со посебна платежна шема функционира Diners Club Македонија.

Со вака поставените платни системи и системи за порамнување на хартии од вредност, *Македонија се стоекна со илaйiнa инфрасиpуктyрa карактeристичнa за модeрнa пaзaрнa eкoнoмиjа*, која претставува добра основа за развој на финансиската инфраструктура и зголемување на степенот на финансиска интермедијација. Платните системи и системите за порамнување на хартии од вредност се функционално поврзани и сите нивни активности се одвиваат со однапред дефинирани начини на функционирање и по строго утврден термински план.

2.2. Правна рамка, надзор и други политики

Правната рамка е еден од четирите основни елементи на институционалната рамка неопходна за стабилен, сигурен и ефикасен платен систем (види Слика 1). Исто така, првиот базичен принцип од Основните принципи за системски важни платни системи, CP I – The system should have a well founded legal basis under all relevant jurisdictions, се однесува токму на обврската за дефинирање на правна рамка со која јасно ќе се дефинираат надлежните институции и примената на правото. Оттаму, и наодите и препораките на ФСАП мисијата во голем дел се однесуваат на правната рамка со која се дефинира функционирањето на платниот промет и надлежните институции од аспект на нивната регулаторна и надзорна улога. Со цел поефикасно согледување на постојните законски решенија и потребата од нивно ревидирање и усогласување со меѓународните стандарди и особено ЕУ барања, во овој дел се врши краток осврт на правната рамка од овој аспект.

Основни закони кои го регулираат платниот систем во Република Македонија се:

- Закон за Народна банка на Република Македонија ("Службен весник на РМ" бр. 3/02, 51/03, 85/03, 40/04, 61/05 и 129/06);
- Закон за платен промет ("Службен весник на РМ" бр. 32/01, 50/01, 52/01, 103/01, 37/02, 41/02, 61/02, 42/03 и 13/06);

- Закон за банки ("Службен весник на РМ" бр. 63/00, 37/02, 51//03 и 85/03)
- Закон за хартии од вредност (Службен весник на РМ" бр.95/05);
- Закон за електронски потпис (Службен весник на РМ" бр.34/01 и 6/02)

Регулаторни тела во доменот на платните системи по овие закони се: Народна банка на Република Македонија (НБРМ), Министерство за финансии (МФ) и Комисија за хартии од вредност (КХВ).

Со Законот за Народна банка на Република Македонија се утврдени функциите и надлежностите на НБРМ, како централна банка, во платниот промет и систем, и тоа:

- член 10, со кој се утврдуваат функциите на НБРМ, во врска со платниот промет и систем како надлежност на НБРМ дефинира: го уредува платниот систем во согласност со закон; ги координира плаќањата и порамнувањата на сметките меѓу банките и врши дистрибуција на готовина и издава книжни и ковани пари.

- член 29, во врска со функциите од член 10 ја дефинира надзорната улога на НБРМ над законитоста и функционирањето на платниот систем во согласност со Законот за Народна банка на Република Македонија и други закони. Исто така ги дефинира субјектите кои во НБРМ отвараат сметки за плаќање и порамнување на трансакциите, како што се: банките, трезорската сметка, сметките на фондовите, брокерските друштва и други сметки пропишани со закон.

- член 30, ја дефинира улогата на НБРМ како агент на органите на државната власт во платниот промет со странство;

Со Законот за платен промет се утврдени подетални надлежности и обврски во врска со платниот промет за Народна Банка.. Одредбите кои се однесуваат на Народна банка се:

-член 5, со кој Народната банка се дефинира како носител на платниот промет кој ги врши следните работи:

1. Организира систем за порамнување помеѓу носителите на платниот промет;
2. Отвара и води сметки на банките, депозитни сметки на брокерските друштва и други сметки кои со закон е пропишано да се водат во Народната банка и врши плаќање од сметки;
3. Отвара и води и други сметки, доколку со закон поинаку не е определено;
4. Отвара и води трезорска сметка преку која се врши централизирано извршување на плаќањата од сите сметки во рамки на трезорската сметка при што евиденцијата за приливите, одливите и состојбата на сметките во рамките на трезорската сметка се води во Трезорот при Министерството за финансии;
5. Води пресметковни сметки за институциите кои вршат пресметка и утврдување на обврските помеѓу носителите на платниот промет;
6. Пропишува стандард за конструкција на сметките на учесниците во платниот промет;
7. Доделува водечки број на носителите на платниот промет;
8. Го определува износот на плаќањето кое е мало меѓубанкарско плаќање;
9. Врши надзор над работењето на банките и другите институции кои даваат услуги во платниот промет;
10. Издава и одзема дозвола за вршење на платен промет;
11. Ги пропишува критериумите за издавање и одземање на дозвола за вршење на платен промет;
12. Води регистар на сметки во својот систем и за тоа го информира единствениот регистар на иматели на сметки.

13. Го уредува начинот на водењето и содржината на единствениот регистар на иматели на сметки.

-член 21, со кој Народна Банка на Република Македонија се овластува да врши надзор на клириншката куќа.

Со Законот за платен промет утврдени се надлежностите на банките како носители на платниот промет. Согласно Законот банките во платниот промет ги вршат следниве работи:

1. Отвораат и водат сметки на учесниците во платниот промет и вршат плаќања преку сметки и
2. Водат регистар на сметки во нивниот систем и за тоа го информираат единствениот регистар на иматели на сметки.

Од друга страна, со Законот за платен промет утврдени се *регулаторни надлежности во врска со илaйниот промет и систем и за Министерството за финансии*. Имено, Министерството за финансии се јавува како регулатор на готовинските плаќања како еден сегмент од платниот систем, платните инструменти, сметките на учесниците во платниот промет кои не се банки и др., дефинирани во следните одредби:

-член 7-а, Министерот за финансии ги пропишува условите и начинот за наплатата, располагањето и плаќањето со парите во готово;

-член 17-б, Министерот за финансии подетално го пропишува начинот на извршување на налозите за присилна наплата, кога е задолжена трезорската сметка, односно сметката на должникот која се наоѓа во рамките на трезорската сметка;

-член 8, Платните инструменти, нивната форма и содржина ги пропишува министерот за финансии;

-член 9, Начинот и постапката за отворање и затворање на сметка на учесникот на платен промет ја пропишува министерот за финансии;

член 28-а, Начинот и постапката на извршување на акцептните налози ги пропишува министерот за финансии.

Исто така, со Законот за платен промет *се дефинирани некои нестандардни специфични обврски на страна на банките како носители на илaйен промет*, како што се: пријавување на сметките на учесниците во Единствениот регистар на иматели на сметки, извршување на платните налози за исплата на плати единствено ако се подмирени обврските по даноци и придонеси кон државата; блокирање на сметки и извршување на присилна наплата согласно Закон, основање на клириншка куќа и др..

Ваквата правна рамка за илaйниот систем во Република Македонија со која регулаторна обврска имаат двете институции Министерството за финансии и Народна банка, надзорна обврска над банките како носители на платниот промет и клириншката куќа има Народна банка, која воедно треба да обезбеди стабилен, сигурен и ефикасен платен систем, не е компатибилна со улогите на централните банки во илaйните системи на меѓународно ниво, а особено и во европски контекст. Имено, централните банки во меѓународните процеси за развој и унапредување на платните системи, заради историската улога на емисиони банки на националните платежни средства и депозитни институции на паричните средства на банките преку кои се извршуваат плаќањата, ја превзедоа обврската да обезбедат платни системи и системи за порамнување на трансакциите во платниот промет на банките. Како последица, денес *обезбедувањето на стабилен, сигурен и ефикасен илaйен систем е една од основните функции на ЕЦБ и централните банки во ЕСЦБ, а Комисијата за*

џлајџни сисџеми и сисџеми за џорамнување (CPSS) за земјиие од ЕУ џи џосџави чеџириџе основни одџговорносџи на ценџралниџе банки неџходни џри надџледувањеџо на џлајџниџе сисџеми. Оттаму и препораката на ФСАП мисијата за правната ремка т.е. по првиот базичен принцип CP I, е дека со законската регулатива треба јасно да се дефинира одговорноста на НБРМ за ефикасен развој на платниот систем, негово непречено извршување и стабилност, како и надлежностите при надгледувањеџо на платните системи особено надзорот врз клириншката куќа. Исто така, во законската регулатива постои отсуство на терминологија и дефиниции за платни системи, оператор на платен систем, порамнувачки агент, трансакциони сметки, надзор на платен систем, стандарди и методологија за надзор на платен систем. што треба да биде земено во предвид при првата ревизија на оваа регулатива.

2.3. Консултации на учесниците и Национален Совет за платни системи

Платните системи се составени од директни и индиректни учесници, што доаѓа од потребата за ефикасна интеракција на различни обезбедувачи на сервиси и комплексни компоненти. Од друга страна за остварување на ефикасноста на платните системи и системите за порамнување на хартии од вредност се инволвирани различни институции, вклучувајќи ја и централната банка и други тела поврзани со регулативни работи. Во такви околности координативните проблеми се од посебно значење и во светската пракса. Соработката меѓу различните носители на политиката во доменот на платните системи може да се постигне на различни начини, од размена на гледишта и информации до ad hoc или регуларни состаноци и заеднички делувања. Во голем број на земји формирани се тела за соработка или Совети за платни системи кои ги третираат прашањата за платните системи. Во многу случаи, овие тела станале и инструмент за поддршка на регионалната и интернационалната соработка во доменот на платните системи.

Од истите причини, во окџомври 2004 џодина, со Сџоџодба џо меѓу Минисџероџи за финансии, Гувернероџи на Народна банка на Република Македонија и Преџседателоџи на Здружениеџо на банкарсџивоџо и осџурувањеџо џри Сџоџанскаџиа комора на Македонија, беше формиран Национален Совет за џлајџни сисџеми на Република Македонија. Националниот Совет ја поддржува сигурноста, стабилноста и ефикасноста на платните системи и се грижи за нивно унапредување и развој преку поттикнување на соработката помеѓу пазарните учесници и регулаторните тела и покренување на иницијативи за подобрување на платната инфраструктура, платните инструменти и институционалната рамка. Исто така, Националниот Совет врши промоција на регионалната и интернационалната соработка на сите активни институции во платните системи и системите за порамнување на хартии од вредност.

Работата на Националниот совет е транспарентна, а заклучоците и препораките редовно се објавуваат на интернет страната на Народна банка на Република Македонија.

Важно е да се напомене дека, согласно основачките документи, работата на Националниот совет за платни системи е на консензуална основа, без наметнување на мнозинско мислење.

Сите досегашни резултати на Националниот совет за платни системи беа во насока на поголема ефикасност, сигурност и стабилност на платниот систем во Република Македонија.

2.4. Платни инструменти

Во современи услови плаќањата покрај со кеш и други хартиени инструменти, се извршуваат и електронски. Во зависност од начинот на плаќање, преку банкарски сметки или во кеш без сметки, развиени се повеќе методи и платни инструменти прикажани на Слика 2.

Слика 2.

средство метод	хартиено- базирани = традиционални инструменти	картички = иновативни инструменти	мрежни	начин на плаќање
кредитен трансфер	налог за пренос		homebanking*	преку банкарски сметки
дебитен трансфер	чек, директно задолжување	кредитни и дебитни картички	homebanking*	
однапред платени (prepaid)	кеш	картично базирани електронски пари	мрежно базирани електронски пари	носечки инструмент=без користење на банкарски сметки

*само електронски пристап, не платен инструмент

Големите плаќања кои главно ги вршат финансиските институции, големите компании и владините институции, во најголем дел се вршат електронски при што порамнувањето е на бруто принцип во реално време РТГС. Сосема спротивно, малите плаќања главно се вршат од физички лица, мали компании и други економски субјекти, во најголем дел во кеш, со хартија во кеш или преку сметка, а сосема малку електронски. Меѓутоа, во последните неколку децении паралелно со развојот на телекомуникациите и компјутерската технологија, електронскиот начин на плаќање е се позастапен кај малите плаќања.

Од наведената класификација на платните инструменти, во Република Македонија во употреба се скоро сите освен директно задолжување, додека за имплементирање на електронски пари не постои соодветна регулатива. Притоа, плаќањата преку банкарски сметки со платни инструменти во вид на кредитни или дебитни трансфери учествуваат со околу 61% во вкупните трансакции и покриваат околу 78% од вредноста на извршените плаќања, додека плаќањата во кеш, следени преку уплатите и исплатите на готови пари од банкарска сметка, учествуваат со 39% во вкупните трансакции или покриваат 22% од вредноста на трансакциите (Табела 1). Преку сметки главно се вршат меѓубанкарските плаќања, плаќањата на државата и компаниите при што порамнувањето се врши преку МИПС или КИБС системите во зависност од големината на трансакциите. Физичките лица плаќањата преку сметки главно ги вршат со чек или други хартиени налози, и со платежни картички за што постои и евидентен нагорен тренд. Меѓутоа, голем дел од овие инструменти физичките лица ги употребуваат за подигање на кеш за нивните секојдневни плаќања.

Табела 1.

	учество според број на трансакции	учество според вредност на трансакции
кредитни трансфери	34%	73%
дебитни трансфери	27%	5%
уплата на готови пари	23%	12%
исплата на готови пари	16%	10%

Како резултат на тоа, во Република Македонија готовиите пари во оптек учествуваат со 47,1% од паричната маса (M1), а депозитните пари кај банките со 52,9% од паричната маса (M1)³. За споредба, во развиените економии, 10% до 25% од паричната маса (M1) се готови пари во оптек, а 90% до 75% се депозитни пари кај банките, додека во земјите во развој соодносот е сосема спротивен со само 10% до 50% од паричната маса се депозитни пари кај банките, а остатокот се наоѓа во кеш по чебови, сефови или под перница.

Од аспект на меѓународните стандарди во МИПС системот на Народна банка на Република Македонија е имплементиран SWIFT стандардот за тип на платни пораки и ISO 9362 за банкарски идентификациони кодови. Од друга страна од Клириншката куќа КИБС АД Скопје, каде што се извршуваат масовни мали плаќања, е развиен сопствен стандард за размена на платни пораки.

³ Податоците се просечни вредности извадени од месечните состојби на овие соодноси за 2006 година

3. Стратегиски насоки за развојот на платните системи

3.1. Цели на идниот развој на платниот систем во Република Македонија

Идниот развој на платниот систем на Република Македонија паралелно со другите активности во рамки на евро интеграциониот процес, треба да овозможи приклучување на Република Македонија кон Единствената европска платежна област (СЕПА) преку остварување на основните оперативни цели на платниот систем на секоја национална економија:

- Развој на ефикасни, доверливи, безбедни и стабилни платни системи;
- Обезбедување и превенција од пазарни и криминални злоупотреби;
- Проширување на платните сервиси до што поголем број на корисници.

Во остварувањето на оперативните цели особено е значаен процесот на *надзор на илалниите системи*, кој заедно со останатата финансиска регулаторна/супервизорска инфраструктура треба да придонесе за економскиот развој и финансиската стабилност на економијата.

Остварувањето на овие цели подразбира комплексен и координиран пристап на повеќе институции инволвирани во платниот систем на Република Македонија: Народна банка на Република Македонија, Министерство за финансии, Комисијата за хартии од вредност и банките, со оглед на нивните сегашни улоги во платниот систем дадени погоре во овој документ.

3.2. Политика и основни подрачја на развојот на платниот систем во Република Македонија

За постигнување на погорните цели во идниот развој на платниот систем на Република Македонија, имајќи ги во вид сегашните состојби во одделните сегменти изнесени во второто поглавје, во овој дел од стратегијата се дефинираат политиката и основните подрачја на кои е потребно да се работи во идниот период.

3.2.1 Правна рамка - хармонизирање со европската регулатива

Во правната рамка на повеќето земји во транзиција и развој заради многуте и чести интервенции во законската регулатива, карактеристични се состојби на неконзистентност или двојност помеѓу законите по иста материја, недоволно јасен закон за платен промет, нејасно дефинирани надлежности на регулаторните тела, недефинирана стечајна постапка и правила кои го успоруваат процесот на утврдување и спроведување на несолвентност, неразвиен систем за санкционирање што може да доведе до измама во платните трансакции и сл.. Овие состојби, како што може да се види во делот 2, се присутни и во правната рамка на платниот систем на Република Македонија, заради што правната рамка се детерминира како примарно подрачје на стратегијата за идниот развој на платните системи.

Индустриски развиените земји, вклучително и земјите од ЕУ, во процесот на развој на модерна правна рамка за платниот систем и меѓународна соработка на ова поле, поставија основи правила за законската регулатива на платниот систем, т.н. Модел на Закон за Меѓународни Кредитни Трансфери на Обединетите нации (United Nations Model Law on International Credit Transfers). Инкорпорирањето на правилата од овој Модел на Закон во националната законската регулатива за платниот систем, треба да обезбеди извршување на националните и меѓународните платни трансакции на начин со кој учесниците во платниот систем ќе се обезбедат дека нивните плаќања се заштитени, сигурни, на време и ефикасно

извршени. Исто така, на меѓународно ниво општо се прифатени пет основни принципи на кои треба да се заснова правната рамка за платниот систем (Bhala, 1995)⁴: 1) *цврста примена на правото*, 2) *одговорност на институциите преку кои се врши трансферот*, 3) *конзистентност со другата регулатива*, 4) *превенција од измама* и 5) *поддршка на финансиските пазари*. Овие принципи и правила се основа и за поставување на Првиот базичен принцип за системски важните платни системи и основа на која се базира и европската регулатива за платниот систем. Оттаму, постигнувањето на стратешките цели во правната рамка на Република Македонија всушност треба да се поистовети и врши преку процесот на усогласување на националното со правото на Европската Унија.

Во досегашните активности за хармонизација на националната со европската регулатива извршена е идентификација на листа на ЕУ директиви и други правни акти и оценка за степенот на нивна имплементираност во регулативата во Република Македонија, како и временската рамка за нивно имплементирање, кои се нотирани во Националната програма за усвојување на Европската регулатива (НПАА). Притоа, во врска со регулативата за платните системи, со НПАА предвидена е целосна ревизија и донесување на нов Закон за платен промет во текот на 2007 година. **Во новата правна рамка за платниот промет особено внимание треба да се посвети на имплементирање на следните основни принципи:**

1. ***цврста примена на правото*** - најпрво преку јасно поставување на предметот на Законот за платен промет, потоа дефинирање на поимите платни системи, трансакциони сметки и сл., регулаторната и надзорната/надгледувачка улогата на Народна банка во европски контекст, правата и обврските на учесниците во платните системи, казнените мерки за непочитување на законот како и бројни други одредби во функција на заштита на системот од било какви бирократски или политички влијанија при извршувањето на трансакциите;
2. ***одговорност на институциите*** - преку зајакнување на улогата на приватниот сектор т.е. учесниците во платниот промет со закон, а не преку билатерални договарања на банките или на банките и другите учесници и владата, за што е потребно со законот јасно да се дефинираат нивните права и обврски;
3. ***конзистентност со другата регулатива*** - преку усогласување и/или укинување на одредбите со кои постои неконзистентност и/или двојност во регулативата, помеѓу Законот за платен промет, Законот за Народна банка, Законот за трговски друштва, Законот за стечај и ликвидација, Законот за банки, Законот за хартии од вредност и други релевантни закони;
4. ***превенција од измама*** - преку поставување на јасни правила и одговорности на страна на учесниците во платниот систем (пр.: начин на поднесување на електронски налог или налог во хартија и сл., компјутерски кодови и шифри и др.) со цел обезбедување и заштита на клиентите дека платниот налог ќе се изврши на договорениот начин;
5. ***поддршка на финансиските пазари*** - преку инкорпорирање на одредби со кои ќе се обезбеди поддршка за сигурно и ефикасно извршување на

⁴ Raj Bhala е почесен професор на Универзитетот по право во Канзас со меѓународно признание на неговата академска работа во областа на правото за меѓународна трговија, платни системи, финансиски пазари и сл., со практично искуство како правник во Правниот оддел на Federal Reserve Bank of New York, советник и консултант на Одделот за трговија при Обединетите Нации, Светската банка, Меѓународниот монетарен фонд и бројни други меѓународни институции и организации.

трансакциите на финансиските пазари како предуслов за идниот развој на финансиските услуги, а со тоа и на економијата воопшто.

3.2.2 Дефинирање на улогата на Народна банка на Република Македонија во платните системи (европски контекст)

Согласно Договорот за формирање на ЕУ и Протоколот за статутот на Европскиот систем на централни банки и Европската централна банка, една од основните функции на централната банка е да се грижи за ефикасноста, сигурноста и непреченото функционирање на платните системи. Притоа, за остварување на оваа функција, централната банка покрај оперативна треба да има надзорна и катализаторска улога во платниот систем, а воедно е и корисник на платните услуги. Ваквите улоги на централната банка се наведени во публикацијата на (CPSS) со наслов General guidance for national payment system development, January 2006.

Како **ојерајџор** или како обезбедувач на платни услуги, централната банка треба да обезбедува и развива платни и кредитни услуги преку:

- издавање на готови пари како директни платни инструменти и депозитни пари како средства за порамнување во меѓубанкарските плаќања;
- поседување, управување или учество во водењето на системски важните системи за клиринг и порамнување;
- поседување или управување со не-системски важните системи за клиринг и порамнување, со можност за учество во нивното управување;
- управување со сметките за порамнување и обезбедување на кредит за ликвидност (интрадневен и на крајот на денот), за учесниците во системите за порамнување.

Во функција на **надзор** на националниот платен систем, централната банка треба да:

- врши надзор на постоечките и идните системи, оценувајќи ги од аспект на сигурноста и ефикасноста;
- дава совети и да врши консултации, а ако е потребно иницира промени во поставеноста и функционирањето на платните системи;
- ги објавува своите принципи, политики и правци на надзорот на платните системи.

Како **капитализајџор**, централната банка може да придонесе во реформата и развојот на платниот систем преку:

- иницирање, координација, истражување и консултирање во врска со поставеноста, функционалноста и политиките;
- советување, а во некои случаи давање предлози во областа на законите на националниот платен систем.

Како **корисник** на платните услуги во рамките на нејзините функции (спроведување на монетарната политика, фискален агент на државата, итн.), централната банка учествува во системите за клиринг и порамнување при што треба да ги користи:

- системите поседувани и управувани од надворешни страни за да испраќа и добива плаќања во нејзино име или во име на нејзините клиенти (како што се владата и нејзините агенции);
- системите за порамнување на хартии од вредност и депозитарите на хартии од вредност за свои сопствени операции;

- коресподенските банкарски услуги за трансакциите со другите централни банки и финансиски институции.

Голем дел од овие улоги на централната банка, веќе се поставени во правната рамка на Република Македонија. Меѓутоа, *за целосно акцентирање на горенаведените улоги акцентот треба да се стави во извршувањето на функцијата на надзор на илалниите системи која треба јасно да биде дефинирана во Законот за илален промет и Законот за Народна банка на Република Македонија*. Ваквата стратешка ориентација е во склад со проценките на ФСАП мисијата за усогласеност со првиот базичен принцип и одговорноста А⁵ на централната банка каде, меѓу другото, е наведено дека надзорната улога на Народна банка на Република Македонија поврзана со надзорот на клириншката куќа не е доволно имплементирана во регулативата. Оттаму, при изработката на новата законска регулатива (новиот Предлог Закон за платен промет и Предлог Закон за Народна банка) дефинирањето на оваа функција треба да биде согласно најдобрите практики и стандарди на централните банки ширум светот во процесот на надзор на платните системи и инволвираните учесници. Од тој аспект, во предвид треба да се земе публикацијата на Комитетот за платни системи и системи за порамнување на хартии од вредност при БИС со наслов Central bank oversight of payment and settlement systems, May 2005, како и транспарентноста на функцијата на надзор на платните системи во склад со документот на ММФ со наслов "Code of Good Practices on Transparency in Financial Polices: Declaration of Principles".

3.2.3 Консолидација на постојната состојба на сметки за вршење на платен промет и нивно стандардно дефинирање во склад со нивната намена на трансакциски сметки

Заради постојната состојба на вршење на платниот промет од страна на физичките лица покрај преку тековни (трансакциски) сметки и преку штедни партии и влогови, како и појавата на голем број непријавени сметки во ЕРИС-от, опишани во делот 2.4., потребна е консолидација на начин што законски ќе се утврди дека платниот промет може да се врши единствено преку трансакциска сметка пријавена во ЕРИС, а не преку штедни партии и други сметки отворени врз основа на договорен облигациски однос помеѓу банките и клиентите за друга намена и кои не се пријавени во ЕРИС. *Со ваквата консолидација се очекува да се зголеми степенот на автотоматизација на процесот на комитирање на илалната инстуркција (STP-straight through processing), како и комитирање на даночната евиденција за физичките лица*.

3.2.4 Поттикнување на нагорни трендови на безготовински плаќања

За намалување на плаќањата во кеш во Република Македонија (еден индикатор е високите уплати и исплати во кеш на/од банкарските сметки кои учествуваат со 39% во вкупните трансакции или покриваат 22% од вредноста на трансакциите), што се огледа и во високото учество на готовите пари во оптек од 47,1% во паричната маса (M1), потребно е да се преземат активности за поттикнување на безготовинските плаќања и приближување кон инструментите на модерните и развиени пазарни економии.

⁵ 10-те базични принципи и 4-те одговорности на централната банка се наведени во Прилог 1 на овој документ

За постигање на оваа цел, неопходно е **креирање на политики од страна на банкарскиот сектор и централната банка** во насока на:

- зголемување на бројот на физички лица со банкарски сметки;
- зголемување на ефикасноста на банкарскиот сектор со давање на побрза и поефтина услуга, како и подобра дистрибуција на платно сервисните точки на територијата на Република Македонија

При креирањето на овие политики, носителите на ваквата активност треба да поаѓаат од тоа дека регулативата е само една можност од широкиот спектар на можности. Во таа смисла, за остварување на стратешката насока, може да се превземат следните активности:

- Поголема информираност, едукација и совети за корисниците на платните услуги;
- Поттикнување на банкарскиот сектор на доброволни спогодби и само-регулација за поквалитетни безготовински платни сервиси;
- Поскапување на работењето со кеш од една страна и намалување на трошоците за безготовинско плаќање од друга страна;
- Директни интервенции со обезбедување на платни сервиси.

3.2.5 Хармонизација на платните инструменти и воведување на нови инструменти во насока која овозможува лесен и ефикасен премин од национална во паневропска платежна инфраструктура

Европскиот платен совет во доменот на платните инструменти работи на изградба на паневропски платни инструменти со кои ќе се замени разнообразието на националните платни инструменти. Во таа насока во рамките на Европскиот платен совет формирани се неколку работни групи:

- Работна група за електронски кредитни трансфери;
- Работна група за електронски директни задолжувања;
- Работна група за платежни картички;
- Работна група за кеш;
- Работна група за правна поддршка;
- Работна група за поддршка на операции, инфраструктура, технологија и стандарди.

Овие работни групи при Европскиот платен совет работат на изградбата на архитектурата на единствениот европски платен простор со кои на европските граѓани ќе им се овозможи плаќање меѓу било кои две сметки во еврозоната еднакво сигурно и ефикасно како што е сега на национално ниво.

Од оваа гледна точка, **за развојот на и-платните инструменти во Република Македонија од најважно значење е следењето на конвенциите, стандардите и препораките на овие групи поврзани со и-платните инструменти и соодветно нивно имплементирање во банкарската индустрија во Република Македонија.** Ваквиот пристап овозможува и приближување на трендовите на употреба на платните инструменти во Република Македонија со трендовите во европски рамки. На тој начин треба да се создадат услови за следните посакувани трендови:

- зголемување на употребата на платежни картички;
- намалување на плаќањата со кеш.

Оттаму, **на ниво на Република Македонија, потребно е да се формираат соодветни работни групи** со претставници од регулаторните тела, Министерството за

финансии и Народна банка, од една страна и претставници на банкарскиот сектор, клириншките институции (КИБС, Касис) од друга страна.

3.2.6 Воведување на електронски пари

Електронските пари претставуваат електронско складирање на парична вредност (на технички уред) која може да се користи за широк спектар на плаќања за обврски кон други освен кон издавачот, без задолжително инволвирање на банкарските сметки во трансакцијата, при што делува како платен инструмент кој однапред (prepaid) носи вредност.

Во актуелниот момент во Република Македонија егзистираат само неколку prepaid картички кои немаат функција на електронски пари, бидејќи со нив не може да се врши широк спектар на плаќања. Непостоење на регулатива со која ќе се овозможи издавање на електронски пари може да се оцени како причина зошто во Република Македонија не се издаваат електронски пари. Од тој аспект *за ионајнамошно иродлабочување на развојот на илаиниите инструменти во Македонија, иошребно е дизајнирање и усвојување на регулатива за електиронски иари, која ќе биде во склад со директивите на ЕУ за издавање на електиронски иари.*

4. Други стратешки насоки во развојот на платните системи

4.1. Прифаќање на меѓународната методологија и стандарди

Оваа стратешка насока се однесува на *прифаќање на Базичниите принципи за системски важниите и-лайни системи и 4-те одговорности на Централната банка од страна на Народна банка на Република Македонија* по усвојувањето на новата регулатива за европски контекст на централната банка, како стандарди за системски важните платни системи и соодветна методологија за нивна проценка за усогласеност (дадени во Прилог 1).

Од аспект на *системиите за порамнување за хартии од вредност по потреба е прифаќање на стандарди и препораки и методологија за нивна проценка* за усогласеност кои се публикувани од страна на Комитетот за платни системи и системи за порамнување на хартии од вредност при БИС.

4.2. Транспарентност на цените на услугите за вршење на плаќање

Согласно Одлуката за утврдување на критериумите за издавање на дозвола за вршење платен промет во земјата, банките се должни да утврдат тарифа за услугите во платниот промет, а за евентуална промена се должни да ја известат Народна банка на Република Македонија.

Заради транспарентност на цените, банките треба да имаат обврска тарифите да ги објавуваат на нивните официјални интернет страни и на видно достапни места за клиентите во банката. Исто така, треба да се дефинираат начинот и роковите на известување на клиентите за промена на тарифата. Ваквото гледиште ја наметнува *по потребата од регулативен пристап на разрешување од страна на Народна банка на Република Македонија до банкиите* за ова значајно прашање со цел ефикасно и конкурентно функционирање на пазарот на платни сервиси.

4.3. Дефинирање на поими и функции на платните системи и системите за порамнување на хартии од вредност

Во насока на правилен развој на платните системи, фундаментално значење претставува дефинирање на поими и функции на платните системи и системите за порамнување на хартии од вредност, од причини што во Република Македонија не се дефинирани некои поими поврзани со платните системи и системите за порамнување на хартии од вредност. Во сегашната регулатива нема вакви дефиниции (пример за платни системи, оператор на платен систем, порамнувачки агент и сл.).

Стратешката компонента на овој чекор не е во процесот на креирање на дефиниции и поими туку, *прифаќање на овие прифатени дефиниции и поими во европски контекст и нивно имплементирање во институционалновата регулатива*. Со функционалната реализација на овој чекор се овозможува поефикасно усогласување со директивите, регулативите и практиките во ЕУ во овој домен.

4.4. Дефинирање на Трезорот како посебен носител на платен промет

Во досегашната регулатива за платниот промет улогата на Трезорот како посебен носител на платниот промет на буџетските корисници беше занемарена. Во наредниот период потребно е во регулативата истото да се дефинира, со оглед на

важноста на Трезорот како единствен учесник во платниот промет во име и за сметка на Буџетот и буџетските корисници. Во натамошниот период стратешките насоки, односно приоритети на Трезорот се:

1. модернизација на Трезорскиот Информационен Систем (ТРИС), во насока на развивање на ново софтверско решение, целосно веб базирано (3 tier), кое ќе опфати повеќе функционалности од досегашните, on-line поврзување со буџетските корисници, овозможување на поднесување на барањата за плаќање со примена на електронски потпис, односно дематеријализирање на платните инструменти, и целосна безбедност и интегритет на податоците;
2. рекалсификација на сметките во рамките на ТС и ново шифрирање на податоците во ТРИС за да се одговори на потребите од новиот (унапреден) начин на буџетирање, предвиден со Предлог-Законот за изменување и дополнување на Законот за буџети;
3. целосно вклучување на институциите од здравствениот сектор во рамки на ТС и ТРИС;
4. овозможување на паралелно следење на извршувањето на Буџетот преку повеќе класификации на расходите, економска и функционална, како и меѓународни стандардни и национални класификации;
5. изготвување на консолидирани финансиски извештаи и на пресметана основа (accrual-based accountig) и
6. целосно евидентирање на сите средства и обврски на државата.

4.5.Стручно усовршување, меѓународна соработка, конференции, работилници, семинари

Република Македонија води активна политика во оваа област користејќи различни форми на меѓународна соработка, што одат во насока на зголемување на познавањата на вработените од областа на платните системи со цел приближување кон евроинтеграциските процеси.

Во пресрет на приближувањето на Република Македонија кон членството во ЕУ значителна придобивка би претставувало *зголемување на интензивноста на стручно усовршување на вработените од Народна Банка на Република Македонија, Министерството за финансии, Банкарскиот сектор, Клиринската куќа и другите involvirани страни во националниот илајвен систем.*

Исто така, потребно е стручното усовршување да се прошири *и преку иренесување на стекнатото теоретско и практично искуство од областа на илајнните системи на домашен план* преку организација на семинари, работилници, конференции и сично со *активен придонес* на вработените кои биле вклучени во програми на технички соработки, семинари, студиски престои и слично.

Користена литература и извештаи

1. CPSS-General guidance for national payment system development - January 2006;
2. CPSS-Central bank oversight of payment and settlement systems, May 2005;
3. Annual report 2004, European Payments Council;
4. CPSS-Core Principles for Systemically Important Payment Systems, January 2001;
5. The Oversight of the Payment Systems: A Framework for the Development and Governance of Payment Systems in Emerging Economies, Biagio Bossone and Massimo Cirasino (CEMLA, The World Bank, July 2001).

Во изработката на Стратегијата беше користено искуството на експертите на НБРМ во доменот на платни системи стекнато на семинари во организација на Централните банки од ЕУ и техничката соработка со Централните банки на Германија и Холандија. Исто така преку Сојузот на стопански комори и Стопанската комора на Македонија беше организиран консултативен процес преку спроведена Анкета. Согласно Анкетата, може да се каже дека постои позитивно изјаснување од анкетираниите компании со поставените стратешки насоки во Стратегијата.

Прилог 1

Базични принципи за системски важните платни системи и 4-те одговорности на Централната банка

Базичен Принцип 1: Системот треба да работи на добро организирана правна основа и под релевантна правна надлежност.

Базичен Принцип 2: Системските правила и процедури треба да им овозможат на учесниците јасно разбирање на влијанието на системот на секој од финансиските ризици кои може да се појават поради нивното учество во системот.

Базичен Принцип 3: Системот треба да има јасно дефинирани процедури за справување со кредитниот и ликвидносниот ризик, кои ги специфицираат соодветните одговорности на операторот на системот и учесниците, и кои обезбедуваат соодветни механизми за да се справат со овие ризици.

Базичен Принцип 4: Системот треба да обезбеди промптно финално порамнување со датум на валута, по можност во текот на денот и најмалку на крајот на денот.

Базичен Принцип 5: Во системот во кој се јавува мултилатерално нетирање, треба најмалку да се обезбеди навремено завршување на дневното порамнување во случај на невозможност да се порамни учесникот со најголема единечна обврска за порамнување.

Базичен принцип 6: Средствата со кои се врши порамнувањето треба да го изложат оној кој ги користи на мал или никаков кредитен ризик, и типично тоа се средства на централната банка.

Базичен принцип 7: Системот треба да обезбеди високо ниво на сигурност и оперативна доверливост и треба да има аранжмани кои во секој случај ќе обезбедат навремено завршување на дневното процесирање.

Базичен Принцип 8: Системот треба да обезбеди средства за извршување на плаќањата кои се практични за пазарот, и ефикасни за економијата.

Базичен Принцип 9: Системот треба да има реални и јавно достапни критериуми за учество кои обезбедуваат фер и отворен пристап.

Базичен принцип 10: Раководењето на системот треба да биде ефективно, одговорно и транспарентно.

Одговорност А -Централната банка треба јасно да ги дефинира целите на својот банкарски систем и јавно да ја објави својата улога и главните политики во поглед на системски важните платни системи.

Одговорност Б -Централната банка треба да обезбеди системите со кои оперира да бидат во согласност со Базичните принципи.

Одговорност Ц -Централната банка треба да ја надгледува усогласеноста со Базичните принципи на системите со кои таа не оперира и треба да поседува способност да го врши таквото надгледување.

Одговорност Д -Централната банка, при промовирањето на безбедноста и ефикасноста на платниот систем преку Базичните принципи, треба да соработува со другите централни банки и со сите останати релевантни домашни или странски институции.

Прилог 2

Препораки на ФСАП мисијата за платниот систем во Република Македонија за унапредување на усогласеноста на МИПС системот во примената на базичните принципи

Како резултат на спроведената ФСАП мисија на ММФ и СБ за проценката на усогласеноста со базичните принципи беа дадени следните препораки:

За Базичниот принцип број 1 (Правна основа) беше дадена следната препорака:

- Законот треба да ја овозможи НБРМ да биде одговорна, да овозможи ефикасен развој на платниот систем, негово правилно (мазно) работење и негова стабилност.

Исто така одговорноста за надгледување над Клиринските куќи да биде подетално дефинирана и НБРМ да има овластување да врши надзор.

Оваа препорака е земена во предвид во поставувањето на стратешките насоки во од овој документ.

За Базичните принципи 2 и 3 (Разбирање и управување со ризикот) беше дадена следната препорака:

- Треба да се отстрани обврската на НБРМ да ги извршува платните гаранции и извршните судски решенија.

Оваа препорака е имплементирана со измените и дополнувањата во Законот за платен промет и донесувањето на Законот за извршување.

За Базичниот принцип 7 (Операциона и безбедносна сигурност и можност за непредвидени случаеви) беше дадена следната препорака:

- НБРМ треба да воспостави резервен систем кој би можел да се активира брзо, доколку примарниот систем стане непристапен или запрен да работи од било каква причина. За таа цел би требало да се назначи работник со одговорност за проценка на ризик поврзан со МИПС системот.

Оваа препорака е во тек на имплементација во НБРМ во текот на 2007 година.

За Базичниот принцип 8 (Ефикасност и практичност на системот) беше дадена следната препорака:

- НБРМ би требало поблиску да ги анализира редовите на чекање и причините за одложувања во плаќањата кога тие се случуваат.

Оваа препорака е имплементирана од страна на Народна банка на Република Македонија.

За Базичниот принцип 10 (Управување со платниот систем) беше дадена следната препорака:

- НБРМ би требало да превземе обврска да ја известува јавноста за развојот и работењето на МИПС системот. Обврската би требало да содржи објавување на следен (последователен) преглед на оценка на учесниците за работењето на МИПС.

Оваа препорака е имплементирана од страна на Народна банка на Република Македонија.

За Одговорностите на Централната банка (А-Д) во воведувањето на базичните принципи беа дадени следните препораки:

-1. Управувачкото тело би требало пошироко да ги опфати целите на централната банка како што се стабилноста, ефикасноста, правилно (непречено) работење и развојот на платниот систем во Македонија.

2. НБРМ би требало да ја охрабри надворешната контрола на нејзиниот систем преку публикација на материјали за системот. НБРМ би требало да овозможи влез на надворешни ревизори како експерти за платен промет од Централната банка на Холандија и од време на време на надорешни ревизори.

За првата препорака добиена е техничка помош од ММФ (Април, 2004 година) за дефинирање на улогата на НБРМ во платниот систем во земјата, а втората препорака е во тек на имплементација.